

บทสรุป

การศึกษาครั้งนี้ต้องการสื่อถึงนัยยะของแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ที่มีต่อความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ (economic rationality) โดยนำเอาแนวคิดหลังสมัยใหม่ เข้ามาวิพากษ์ ทำทลาย สมมติฐานดังกล่าวเพื่อเป็นการเปิดมุมมองใหม่ๆ ให้แก่เศรษฐศาสตร์ในการนิยามหน่วยเศรษฐกิจใหม่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวผู้เขียนได้เริ่มที่การสำรวจสมมติฐานความมีเหตุผลในหลายแง่มุมด้วยกัน ตั้งแต่ปรัชญาเหตุผลนิยม (rationalism) อันเป็นโลกทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังเศรษฐศาสตร์และสมมติฐานดังกล่าว จากนั้นได้ทำการขุดค้นเชิงประวัติศาสตร์เพื่อชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของสมมติฐานความมีเหตุผล ซึ่งทำให้เห็นว่าสมมติฐานดังกล่าวได้ถือเป็นผลิตผลจากโครงการสมัยใหม่ (modern project) โดยมันได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีความศักดิ์สิทธิ์ จากแนวคิดในเชิงจริยศาสตร์ให้กลายเป็นเครื่องมือเชิงเทคนิค (technological device) ที่ใช้ควบคู่ไปกับการวิธีการทางคณิตศาสตร์ (mathematical method) จากแนวคิดที่มองมนุษย์ว่ามีองค์ประกอบทั้งทางด้านอารมณ์และเหตุผล ถูกแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นมนุษย์หุ่นยนต์ที่มีระบบระเบียบเป็นกลไกแน่นอน เศรษฐศาสตร์ได้สถาปนาตนเองอยู่ภายใต้กำแพงแห่งพีชคณิต (wall of algebra) ที่มีลักษณะความมีเหตุผลอันเป็นหนึ่งในระเบียบวิธีหลักเป็นแกนกลางในการผลิตซ้ำวาทกรรมเศรษฐศาสตร์ อีกทั้งด้วยนัยยะเชิงอำนาจของมันได้ทำให้เศรษฐศาสตร์เองไม่มีช่องว่างสำหรับความเป็นพหุนิยม (pluralism) อยู่เลย และเมื่อมองในกรอบใหญ่ขึ้นเศรษฐศาสตร์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีสมมติฐานความมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบที่อ้างถึงความเป็นแนวคิดที่ปราศจากเรื่องคุณค่าใดๆ นั้น (value free) ก็สามารที่จะโยนโยไปถึงแนวคิดเรื่องการขยายตลาดเสรีอันเป็นหลักสำคัญอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) ซึ่งเป็นกระแสหลักที่ครอบงำพวกเราอยู่

อีกทั้งการสำรวจยังทำให้เห็นว่าเศรษฐศาสตร์ได้อิงอยู่ความมีเหตุผลสองรูปแบบด้วยกัน ได้แก่ (1) ลักษณะความมีเหตุผลแบบกลไก (instrumental rationality) ซึ่งเป็นสิ่งอิงอยู่กับวาทกรรมกระแสหลักอย่างเข้มข้น โดยเศรษฐศาสตร์ได้ "ลดรูป" ปัจเจกชนให้อยู่ภายใต้ "ร่าจนามธรรม" ที่ถูกนิยามด้วยข้อสมมติทางคณิตศาสตร์ อีกทั้งยังปราศจากแนวคิดเรื่องของสถาบันหรือคุณค่าใดๆ โดยมีพฤติกรรมมองไปข้างหน้าอย่างเดียวคือมุ่งแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด (maximizing utility) ให้แก่ตนเอง และ (2) ลักษณะความมีเหตุผลเชิงกระบวนการ/แบบมีขอบเขต (procedural/bounded rationality) อันเป็นมโนทัศน์ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ของเศรษฐศาสตร์ โดย

พยายามมองพฤติกรรมมนุษย์ในขอบเขตที่กว้างกว่าและลดบทบาทความมีเหตุผลลง อีกทั้งยังค่อนข้างมีลักษณะที่ไม่เป็นสากล เพราะมันเป็นแนวคิดที่อิงกับเวลาและสถานที่อย่างมาก โดยมองปัจเจกชนในฐานะที่เป็นเครือข่ายทางสังคมที่ลดรูปไม่ได้ (socially irreducible) กล่าวคือ การกระทำของปัจเจกชนถูกชักนำผ่านกระบวนการ/กฎ/บรรทัดฐาน (procedural/rule/norm) ต่างๆ แม้ว่าทิศทางดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งที่เห็นก็คือความวากวนของสมัยใหม่ก็ยังดำเนินต่อไป วาทกรรมที่ว่าด้วย “ร่าง” (body) ของเศรษฐศาสตร์ได้เปลี่ยนผ่านจากร่างของ “สัตว์เศรษฐกิจ” อันเป็นแหล่งบรรจุความมีเหตุผลที่ไร้ขอบเขตไปสู่ “ร่างที่มีขอบเขต” (bounded body) ที่มีความจำกัดของเหตุผลโดยปัจจัยต่างๆ แต่ถึงกระนั้นลักษณะความมีเหตุผลก็ยังคงมีบทบาทชัดเจนอยู่ ซึ่งตรงนี้เองผู้เขียนก็ได้พยายามนำเสนอทางเลือกใหม่โดยการนำเอาแนวคิดหลังสมัยใหม่เข้ามาในระบบ โดยนิยามหลังสมัยใหม่ในฐานะที่เป็น “ตัวแกว่งห้วงความคิด” หรือ postmodern ‘moments’ พร้อมด้วยนำพาจาริตแห่ง “การรื้อสร้าง” (deconstruction) เข้ามาวัดแกว่งความเป็นสมัยใหม่ที่ อยู่ภายใต้ของลักษณะความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์อย่างเข้มข้น

อย่างไรก็ตามอภิปรายของนีโอคลาสสิก (Neoclassic Metaphysics) ก็คือศูนย์กลาง ความเป็น “สัตว์เศรษฐกิจ” นั้นอิงกับลักษณะความมีเหตุผลในรูปแบบแรกมากกว่า โดยที่รูปแบบที่สองเป็นสิ่งที่ถูกพบได้ยาก ซึ่งจากการวิพากษ์ในกรอบของแนวคิดหลังสมัยใหม่เราสามารถสรุป ปัญหาของสมมติฐานความมีเหตุผลได้ดังนี้

- (1) มันมีลักษณะเฉพาะเจาะจง และคับแคบเกินไป โดยพิจารณามนุษย์ภายใต้บุคลิกเดียวที่มีความเสถียร โดยหน่วยเศรษฐกิจนั้นอิงกับความมีเหตุผลแบบกลไกแต่เพียงใตเดียว แม้ว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่ถูกสร้างขึ้นมาจะมีความชัดเจนทางตรรก แต่เราคงปฏิเสธไม่ได้ถึงความแข็งขืนของ “ร่างสัตว์เศรษฐกิจ” ที่ตามมา กล่าวคือหน่วยเศรษฐกิจ (economic agent) กลายเป็นร่างที่ไร้เดียงสา เปรียบเสมือน ‘ทารก’ ที่ไม่รู้เรื่องราวอะไรเกี่ยวกับโลกหรือตลาดที่เป็นจริง นอกจากการมุ่งแสวงหาความพอใจสูงสุด
- (2) การนิยามปัจเจกชนภายใต้ลักษณะความมีเหตุผลที่มีความแข็งขืนดังกล่าวถูกโจมตีจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ในหลายประเด็นด้วยกัน ไม่จะเป็นเรื่องของความเป็นนายตัวเอง (agency) ของปัจเจกชนในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ที่ Lacan และ Foucault แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ที่เราคิดว่ามีเหตุผล มีเจตจำนงอิสระ และเป็นนายของตัวเอง แท้ที่จริงแล้วกลับตกเป็นวัตถุที่ถูกกระทำ (object) ตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงยังมีทัศนะจากสตรีนิยมที่มองถึงความเอนเอียงไปทางเพศชาย (androcentric bias) ของสมมติฐานดังกล่าวที่ทำให้ปัจเจกชนมีแนวโน้มที่แบ่งแยกตัวเอง (separative) ตัดขาดออกจากความเชื่อมโยงอื่น อีกทั้ง

เศรษฐศาสตร์ยังยึดติดกับการแลกเปลี่ยนในตลาดที่แสดงความเท่าเทียม (equivalent market exchange) ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมันยังมีพฤติกรรมอีกหลายรูปแบบที่ควรนึกถึง เช่น การให้ (gift) และความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) ที่ควรเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในตลาดด้วย อีกทั้งเมื่อพิจารณาอัตบุคคลแห่งหลังสมัยใหม่ (postmodern subject) ที่แหล่งที่มาของตัวตนของเรา (sources of self) เพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปไม่ได้ที่จะมี “องค์ประกอบที่เป็นหนึ่งเดียว” (uniformity subject) ดังที่เศรษฐศาสตร์ให้ภาพผ่าน “สัตว์เศรษฐกิจ” (homo economicus) ดังที่เป็นอยู่

- (3) “สัตว์เศรษฐกิจ” หรือ “homo economicus” (HE) ที่ถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่สายพันธุ์หนึ่งเดียวของเศรษฐศาสตร์ มันเป็นภาพตัวแทนความเป็นสมัยใหม่ที่สร้างระบบปิด (close system) โดยหลอมรวมร่างในระบบให้มีลักษณะเดียว ไม่เปิดรับต่อความหลากหลายที่ดำรงอยู่ในสังคม (นอกระบบของตนเอง) “เรื่องเล่า” (narrative) ของเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มจากการนิยามหน่วยเศรษฐกิจภายใต้ความมีเหตุผล แล้วจึงโยนไปสู่การสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (social explanation) โดยปิดทับความยุ่งเหยิงของโลกความเป็นจริงด้วยแบบจำลองที่หมดจดภายใต้ระเบียบวิธีแบบดุลภาพ (methodological equilibria) ที่มีความเสถียร ซึ่งตรงนี้มีนัยจำเป็นที่จะต้องทำลายภาพลักษณ์ดังกล่าวด้วยจิตแห่งหลังสมัยใหม่ โดยผู้เขียนได้นำเสนอกรอบโครงร่าง (framework) ในการนิยามปัจเจกใหม่ (re-defining) ให้แก่เศรษฐศาสตร์ อันเป็นผลผลิตที่ได้จากการปรัศนงานของนักคิดหลายๆ ท่าน โดยพยายามแสวงหาทำที่ที่ทิ้งปรารถนาระหว่างชั่วคราวข้าม (สมัยใหม่/หลังสมัยใหม่) ทำการนิยามหน่วยเศรษฐกิจด้วย “ความว่าง” เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ไปสู่ความเป็น ‘hetero economicus’ ที่มีความหลากหลายและไม่สถาปนาร่างที่เบ็ดเสร็จใดๆ เป็นร่างที่ขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งตั้งและชุ่มฉ่ำไปด้วยความหลากหลายจากภาวะหลังสมัยใหม่ (situated and saturated agent) เป็นร่างที่ไม่เป็นสากลเหนือกาลเวลา เป็นร่างที่สามารถดับสลายได้รวดเร็ว และเกิดใหม่ได้ตลอดเวลา

ที่ผ่านมาเป็นข้อวิพากษ์และข้อเสนอจากมุมมองหลังสมัยใหม่ที่มีต่อความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ที่ได้ปรากฏในงานชิ้นนี้ อย่างไรก็ตามมันมีคำถามอีกสามประการที่ควรทำการชี้แจงในบทสรุป โดยประการแรกคือข้อสงสัยถึงความเป็นหลังสมัยใหม่ของ “bounded rationality” ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่พูดถึงบ่อยครั้งในงานชิ้นนี้ และประการที่สองก็คือทำที่ของแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่มีต่อแบบจำลองที่อิงกับลักษณะความมีเหตุผลของเศรษฐศาสตร์ (rational economic model) ว่าหลังสมัยใหม่มีทำที่ต่อการวิเคราะห์พฤติกรรมในรูปแบบดังกล่าวอย่างไร และประการสุดท้ายก็

คือหลังจากที่ได้ทำการศึกษาามาทั้งหมด เราสามารถสรุปภาพรวมของมนุษย์ที่เป็นจริงในทุนนิยมได้อย่างไร

ก่อนที่จะตอบข้อสงสัยแรก เราจำเป็นต้องทบทวนถึงลักษณะของหลังสมัยใหม่ที่ได้ปรากฏอยู่ ซึ่ง ณ ที่นี้เรามุ่งตีความหลังสมัยใหม่ในฐานะที่เป็น 'ตัวแกว่งห้วงความคิด' หรือ 'moment' อันแสดงถึงความไม่มั่นคงของทั้งความเป็นสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ อีกทั้งยังพบว่าการวิพากษ์จากหลังสมัยใหม่นั้นเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นภายในตัวของแนวคิดสมัยใหม่ ดังนั้นมันจึงเป็นสิ่งที่มียู่ทุกหนทุกแห่ง (immanent critic) และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ไม่มั่นคง (uneven development) ของสมัยใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านการที่ "bounded rationality" แก่ล้าความเป็นสมัยใหม่อย่างสุดขีดของสมมติฐานความมีเหตุผล โดยปรับท่าทีของหน่วยเศรษฐกิจให้อ่อนหยุ่นลง ทำการพิจารณาปัจจัยอันหลายหลากเข้าร่วมด้วย และเมื่อพิจารณาต่อไปอีกจะพบว่ามโนทัศน์ดังกล่าวได้สะท้อนถึงความเป็นหลังสมัยใหม่ในเศรษฐศาสตร์ เนื่องด้วยลักษณะที่ไม่เป็นสากล เพราะมันเป็นแนวคิดที่อิงอยู่กับเวลาและสถานที่เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามมโนทัศน์ดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่เสร็จสิ้นและมีความยั่งยืนในตัวเอง เพราะจากการทบทวน bounded rationality ใหม่ผ่านวิธีการรื้อสร้าง (deconstruction) กลับพบว่ามโนทัศน์ดังกล่าวได้ปิดทับสิ่งต่างๆไว้ โดยเฉพาะแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ (emotional) และกายภาพ (physical) ซึ่งถูกทำให้กลายเป็นชายขอบ (marginalize) ถึงแม้ว่ามันเราจะกล่าวอ้างว่าได้พิจารณาเอาแง่มุมทางจิตวิทยา (psychological aspect) เข้าไป แต่สำหรับผู้เขียนคิดว่ามันเป็นไปในลักษณะที่ใส่กระบวนการเรียนรู้ (cognitive learning) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเลือกที่มีเหตุผล (rational process) เสียมากกว่า ดังนั้นภายใต้ทวิลักษณ์ (dualism) ของมันความมีเหตุผลก็ยังคงเป็นกลจักรสำคัญอยู่ อีกทั้งยังคงไว้ซึ่งมรรควิธาค่าสูงสุด แต่อาจจะมีระดับต่ำกว่าเดิมโดยมองปัจเจกชนในฐานะ 'satisficer' มากกว่าที่จะเป็น 'maximiser' ตรงนี้จึงนำมาสู่การเสนอ "bounded emotionality" (ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่ Mumby and Putnam ได้นำเสนอขึ้นมา) อันเป็นข้อตรงข้ามที่แสดงให้เห็นถึงปัจเจกชนที่เชื่อมโยงกับมิติทางอารมณ์และกายภาพที่หลากหลาย โดยข้อตรงข้ามดังกล่าวไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะเข้ามาเป็นมิตหลักในการพิจารณาปัจเจกชน หากแต่เป็นการแฝงจิตสำนึกแห่งการคัดจางและเผยให้เห็นถึงสิ่งที่ "bounded rationality" ได้หลงลืมไป

ที่ผ่านมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าแม้มโนทัศน์ "bounded rationality" จะสะท้อนถึงความ เป็นหลังสมัยใหม่ แต่มันก็ไม่ได้มีความเสร็จสิ้นในตัวเองเพราะมันไม่สามารถรื้อฟื้นการอ่านแบบ "รื้อสร้าง" ไปได้ ดังนั้นแล้วการชี้ขาดว่ามันเป็นเศรษฐศาสตร์แห่งหลังสมัยใหม่คงเป็นการหยาบ

เกินไป สำหรับผู้เขียนคิดว่าควรพิจารณามันในฐานะที่เป็นร่างแปลงของสมมติฐานความเหตุผลที่¹ ได้ช่วยดำเนินโครงการสมัยใหม่ (modernist project) ต่อไป แม้ว่ามันจะมีบุคลิกของหลังสมัยใหม่ก็ตามที แต่เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่ามันก็ทำที่ที่เป็นสมัยใหม่อย่างเห็นได้ชัดโดยมุ่งผลิตสิ่งที่ “ไม่รู้” ให้กลายเป็นสิ่งที่สามารถ “รับรู้” ได้ (โดยพยายามจับภาพของ cognitive process) ซึ่งต่างจากทำที่ของหลังสมัยใหม่ที่พยายามผลิตสิ่งที่ “ไม่รู้” ขึ้นมา อย่างไรก็ตามคงปฏิเสธไม่ได้ว่าในทัศนะดังกล่าวมีระดับความเป็นสัจนิยมที่มากกว่าสมมติฐานความมีเหตุผลที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้ยึดถืออยู่ อีกทั้งยังได้เข้าไปสร้างรอยแตกให้แก่ความเป็นสมัยใหม่ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า “bounded rationality” จะเป็นมโนทัศน์ที่คงทนถาวร ผู้เขียนอยากให้มองมันในฐานะที่เป็นห้วงที่คอยสร้างรอยแยกให้แก่เส้นทางประวัติศาสตร์ของสมมติฐานความมีเหตุผลที่เราได้พิจารณาอยู่ โดยแสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของวาทกรรมเศรษฐศาสตร์ในการสถาปนาความหมายที่บริสุทธิ์ใดๆให้แก่ตนเอง (ทั้ง instrumental หรือ bounded rationality ต่างก็เป็นวาทกรรมที่ไม่แน่นอน เพราะมันสามารถถูกทำลายได้ทั้งสิ้น) เหมือนดังเช่นงานของ Ruccio and Amariglio (2003) ที่เศรษฐศาสตร์มหภาคสำนักคลาสสิกใหม่ (New classical macroeconomics) ได้เป็นตัวแทนของแนวคิดสมัยใหม่ที่เสนอภาพของ agent ที่มีการคาดการณ์อย่างมีเหตุผล (rational expectation) เข้ามาแก้ลำเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ (Keynesian macroeconomics) ซึ่งมีมิติของความเป็นหลังสมัยใหม่อยู่¹ เมื่อเป็นเช่นนี้เราไม่สามารถบอกได้เลยว่าจะเกิดอะไรขึ้นในวันข้างหน้า ไม่แน่ว่าในอนาคต กลยุทธ์การอ่านแบบรื้อสร้างของ Mumby and Putnam (1992) ที่ปรากฏอยู่ในงานชิ้นนี้อาจถูกแก้ลำผ่านความเป็นสมัยใหม่ก็เป็นได้ (ถ้าเกิดมีวาทกรรมใดวาทกรรมหนึ่งสามารถจับภาพของสิ่งที่ “ไม่รู้” ได้) สุดท้ายขอให้นักถึงจรตแห่งการรื้อสร้างที่พยายามบอกว่าการให้ความหมายที่เบ็ดเสร็จต่อสิ่งต่างๆนั้นมันเป็นไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเราอาจสามารถสัมผัสถึงความหลังสมัยใหม่ของ bounded rationality ได้ หากแต่เป็นหลังสมัยใหม่ที่ถูกล้มผัสท่ามกลางความเป็นสมัยใหม่ที่โอบล้อมเราอยู่ มิใช่หลังสมัยใหม่ในความหมายที่เสร็จสิ้นในตัวเองและเป็นกระแสต่อต้านแนวคิดสมัยใหม่ (anti-modernism) อย่างถอนรากถอนโคน

ประการที่สองก็คือทำที่ของแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่มีต่อแบบจำลองที่อิงกับลักษณะความมีเหตุผลของเศรษฐศาสตร์ สำหรับผู้เขียนคิดว่ามันคงเป็นการสุดขีดเกินไปที่จะปฏิเสธลักษณะความ

¹ โดยการคาดคะเนที่มีเหตุผล (rational expectation) ได้แสดงให้เห็นถึงการเผชิญหน้ากันระหว่างความมีเหตุผล (rational) และความไม่แน่นอน (uncertainty) โดยที่ความไม่แน่นอนกลายเป็นสิ่งที่ถูกทำความเข้าใจได้ ผ่านทาง agent ที่มี การรับรู้ต่อบรรยากาศโดยรอบและมีเหตุผลที่จะรับเอาการรับรู้ดังกล่าวเข้ามาพิจารณาเพื่อใช้การพยากรณ์ในเวลาถัดไปและช่วยในการคำนวณความน่าจะเป็นเพื่อสร้างรูปแบบการคาดคะเนในอนาคต

มีเหตุผลโดยสิ้นเชิง ซึ่งการวิเคราะห์ที่ผ่านมาก็ทำให้เห็นแล้วว่าท่าทีที่พึงปรารถนาก็คือการ แสวงหากึ่งกลางระหว่างข้อตรงข้ามของ สมัยใหม่/หลังสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามถ้ายึดหลักวิพากษ์ ของ Lacan และ Foucault แล้ว ทิศทางของหลังสมัยใหม่ที่มีต่อแบบจำลองความมีเหตุผลคง เป็นไปในแบบปฏิเสธอย่างสุดขั้ว เพราะแนวคิดดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ของความเป็น agency ในอัตบุคคลสมัยใหม่ (modern subject) อย่างไรก็ตามสำหรับผู้เขียนกลับ คิดว่าแนวคิดสตรีนิยม (feminism) เป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่า โดยได้พยายามพิจารณาถึง ข้อเด่นข้อด้อย ของแบบจำลองเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มีสมมติฐานแอนโดจีนไปทางเพศชาย (androcentric bias) และแนวคิดของสตรีนิยมที่เน้นย้ำเรื่องความเชื่อมโยงเป็นหลัก (ดังที่ได้แสดง ให้เห็นใน 3.4.2) ท้ายที่สุดเราจะได้ภาพของมนุษย์ที่ตระหนักถึงความเป็นปัจเจกของตนเอง ควบคู่ ไปกับการมองว่าตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกฝังตรึงอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) อีกทั้งยังเล็งเห็นความสำคัญของลักษณะพฤติกรรมภายใต้แรงจูงใจแบบอื่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การให้ (gift) ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายมากกว่าเรื่องของการแลกเปลี่ยนใน ตลาด การพิจารณาการคำนึงถึงผู้อื่น (altruism) และความเห็นแก่ตัว (self-interest) ด้วยท่าทีที่ หลากหลายกว่าเก่า ทั้งเป็นพฤติกรรมที่คำนึงถึงผู้อื่นในตลาดหรือความเห็นแก่ตัวที่สามารถเกิดขึ้น ในครอบครัวได้ รวมไปถึงบทบาทของความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลต่อ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในตลาดทั้งสิ้น

เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าผลลัพธ์ที่เกิดจากการตัดสินใจของมนุษย์นั้นไม่มีทางที่จะเป็นเรื่อง ของความมีเหตุผลหรือไร้เหตุผลล้วนๆ บางครั้งผลลัพธ์ของการเลือกอาจจะเป็นผลจากการคิด คำนวณอย่างมีเหตุผล แต่ความมีเหตุผลของเรานั้นมันจำเป็นที่จะต้องถูกจำกัดเอาไว้ เพราะเรา สามารถที่จะตกอยู่ในวังวนของสัญลักษณ์ (symbolic) ซึ่งทำให้พฤติกรรมเลือกมันทำงาน ภายใต้อารมณ์ความรู้สึก ดังนั้นพฤติกรรมที่เราองว่ามีเหตุผลนั้นแท้จริงมันอาจจะไม่มีเหตุผล แต่นั่น ไม่ได้หมายความว่าพฤติกรรมจะถูกขับเคลื่อนโดยความไร้เหตุผลล้วนๆแต่เพียงอย่างเดียว ผู้เขียนเชื่อ ว่าความมีเหตุผลสามารถเข้ามามีบทบาทได้แต่อาจมีระดับที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับกรณี ดังนั้น จึงควรพิจารณาพฤติกรรมของปัจเจกในฐานะที่เป็นห้วงวิภาษของความมีเหตุผล/ไร้เหตุผล ซึ่งบทที่ สี่ในงานชิ้นนี้ก็ได้อธิบายนำเสนอทำที่ดังกล่าว โดยไม่มุ่งปฏิเสธแบบจำลองที่มีเหตุผลอันเป็น ภาษาของเศรษฐศาสตร์อย่างสุดขั้ว หากแต่เศรษฐศาสตร์ควรที่จะเปิดพื้นที่รับเอาภาษาอื่นๆ สอดแทรกคำอธิบายพฤติกรรมในกรอบหลังสมัยใหม่เพื่อให้เห็นถึงการคงอยู่ของระบบภาษาทั้ง สองโดยไม่มุ่งเสนอความเบ็ดเสร็จใดๆ กล่าวคือนักเศรษฐศาสตร์ควรที่เลือกใช้กลยุทธ์ "ร้อยสร้าง"

เพื่อสร้างความหลากหลายในการเขียนให้กับนักเศรษฐศาสตร์มากกว่าที่จะเน้นย้ำในแบบจำลอง
ความมีเหตุผลที่เป็นแบบแผนภายใต้ภาษาเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียวดังที่เป็นอยู่

อีกประเด็นหนึ่งที่ควรพูดถึงคือเรื่องการพฤติกรรมรวมกลุ่ม (collective action) ที่แนวคิด
หลังสมัยใหม่พยายามเอาชนะตัวแบบการรวมกลุ่มที่มีเหตุผล (rational collective action model)
โดยมองว่าตัวแบบที่มีเหตุผลมันล้มเหลวที่จะอธิบายผลลัพธ์ทางการเมือง เพราะว่ามันได้เพิกเฉย
ต่อคำเรื่องเล่าแบบปทัศถาน (normative narrative) ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือสังคมนั้น
ไม่ใช่เป็นเรื่องของพฤติกรรมที่มุ่งหาผลประโยชน์หรือสวัสดิการ (welfare) ให้แต่ตนเอง/กลุ่มของ
ตนเองเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องของการที่แต่ละคนต่างมุ่งแสวงหาความหมายให้แก่ชีวิตของตน
และเพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมดังกล่าวยิ่งขึ้นเราจำเป็นต้องดึงเอา "สัญลักษณ์" (symbolic) ให้
กลับเข้ามาสู่ระบบ อันเป็นกลยุทธ์ที่ Brysk (1995) ได้ใช้ในงานของเขา โดยที่สัญลักษณ์มันได้
เกี่ยวเนื่องกับการสร้างวาทกรรมซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตของสังคมเท่านั้น หากแต่มันเป็นหลัก
สำคัญที่สร้างผลกระทบให้แก่สังคม (social effect) โดยมันมีหน้าที่ construct และ reconstruct
อัตลักษณ์ (identity) ให้เกิดขึ้น อีกทั้งสัญลักษณ์ดังกล่าวก็ยังเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว พอๆ
กับที่มันเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรม อีกทั้งมันยังเป็นสิ่งที่ชักจูงผู้คนได้
ง่าย เพราะมันได้เข้ามาตอบคำถามสำคัญของชีวิต (เช่น คำถามพื้นฐานทางศาสนาจำพวก เรา
เป็นใคร? มาจากไหน? ชีวิตที่นั่นเป็นอย่างไร? ฯลฯ) อย่างไรก็ตามมันไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่มีความ
ตั้งแต่เกิด หรือถูกวางรากฐานภายใต้กระบวนการกล่อมเกลางานสังคมตั้งแต่วัยเยาว์ (childhood
socialization) และสัญลักษณ์ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหว หรือการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม/การเมือง โดยมันได้เข้าไปเปลี่ยนแปลง บรรทัดฐานทางสังคม (social norm)
ความสัมพันธ์ต่อปัจเจกที่มีต่อรัฐ ผ่านทางการเขียนและวงกรอบขององค์ประกอบแห่งอัตลักษณ์
ให้ใหม่ (rewriting/reframing elements of identity) นั่นเอง

การวิเคราะห์ภายใต้กรอบการเมืองแห่งสัญลักษณ์ (symbolic politic) ได้แสดงให้เห็น
ว่าพฤติกรรมรวมกลุ่มหรือเคลื่อนไหวทางสังคม/การเมืองไม่ได้เริ่มต้นด้วยแบบแผนความ
พอใจที่มีต่อตัวนโยบาย (policy preference) เพียงอย่างเดียว ดังที่ตัวแบบความมีเหตุผลได้
พยายามนำเสนออยู่ หากแต่มันเริ่มด้วยการที่ผู้คนรับเอาข้อมูล ข่าวสารเข้าไปแล้วเปลี่ยนแปลงมัน
ให้กลายเป็นโลกทัศน์ (world view) ของตน และจึงส่งผลกระทบการดำเนินพฤติกรรมในขั้นตอนต่อไป
สุดท้ายแล้วแนวคิดหลังสมัยใหม่ได้พยายามนำเสนอคำอธิบายที่กว้างกว่าการวิเคราะห์พฤติกรรม
รวมกลุ่มทางการเมือง/สังคม ภายใต้แบบจำลองที่มีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ โดยพยายามดึงเอา

“สัญลักษณ์” เข้ามาสู่ระบบ เพื่อให้เห็นภาพของพลวัตทางสังคมที่เกิดขึ้น และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสัญลักษณ์ที่คอยสร้างเรื่องเล่า (narrative) ในการ “เปิดหัวใจ” (open hearts) และ “เปลี่ยนหัวใจ” (change minds) อันก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวที่เปลี่ยนแปลงสังคมตามมา

สำหรับประการสุดท้ายเป็นการพยายามที่จะชี้ให้เห็นภาพของมนุษย์ที่เป็นจริงในโลกทุนนิยมหลังจากที่ได้ทำการศึกษางานชิ้นนี้ ซึ่งในบทที่สามผู้เขียนได้ทำการเสนอกรอบโครงสร้างในการนิยามหน่วยเศรษฐกิจใหม่ โดยนำเสนอร่างแห่ง “ความว่าง” อันเป็นการที่ไม่มุ่งกำหนดความเบ็ดเสร็จใดๆ ให้แก่หน่วยเศรษฐกิจ “ร่าง” ที่พึงปรารถนาคือร่างที่ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตั้ง เป็นร่างที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย เป็นร่างที่ไม่คงทนถาวร เป็นร่างที่ดับสลายได้รวดเร็วและสามารถเกิดใหม่ได้ตลอดเวลา อีกทั้งในการพิจารณาปัจเจกชนเราจำเป็นที่จะต้องนำพหุจิตแห่งการรื้อสร้างและการย้อนมองตัวเองเพื่อป้องกันความมีอภิสิทธิ์ในร่างใดร่างหนึ่ง การนิยามปัจเจกชนด้วยท่าทีดังกล่าวเป็นการพยายามที่จะไม่ทอดทิ้งร่างที่เป็นจริง (truly body) อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่าการนิยามด้วยทิศทางดังกล่าวมันทำให้เห็นภาพไม่ชัดเจนซักเท่าใดนัก เพราะมันเป็นแค่เพียงการเสนอกรอบท่าทีที่มีต่อปัจเจกชนอย่างกว้างๆเท่านั้น ถึงกระนั้นมันก็ยังมิใช่การในเรื่องการช่วยเปิดพื้นที่ไปสู่การนิยามปัจเจกชนในกรอบอื่นๆ ได้ ดังนั้นในส่วนนี้ผู้เขียนจึงอยากจะเสนอภาพของมนุษย์ที่ควรจะเป็นในทัศนะของตนเองหลังจากได้ทำการศึกษางานชิ้นนี้ เพื่อให้เห็นภาพปัจเจกชนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับผู้เขียนคิดว่าสิ่งแรกที่จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาคาการลดรูปของหน่วยเศรษฐกิจ คือการพิจารณาความเข้าใจที่มีต่อโลก (perception) ของปัจเจกชน เพราะมันเป็นสิ่งที่คอยชักนำการกระทำอยู่ โดยต้องมองปัจเจกชนในฐานะที่เป็นเครือข่ายทางสังคมที่ไม่สามารถลดรูปได้ (socially irreducible) กล่าวคือโลกทัศน์ (world view) ที่คอยชี้นำพฤติกรรมของปัจเจกชนที่ถูกชักนำผ่านกระบวนการ/กฎ/บรรทัดฐานทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่งเราสามารถมองได้ว่าปัจเจกชนนั้นเป็นผลิตผลจากโครงสร้างทาง ภาษา/สังคม/วัฒนธรรม หรือก็คือ “วาทกรรม” (discourse) นั่นเอง ซึ่งตรงนี้ผู้เขียนคิดว่าแนวคิด “ความมีเหตุผลเชิงกระบวนการ/มีขอบเขต” (procedural/bounded rationality) สามารถเข้ามาช่วยได้ และเพื่อให้การพิจารณาเป็นไปอย่างรอบด้านยิ่งขึ้นเราควรพิจารณาปัจเจกชนที่ไม่มีความแยกขาด (separation) จนเกินไป โดยมันจำเป็นต้องพิจารณาถึงความเชื่อมโยง (connection) ที่หลากหลาย เช่น ลักษณะทางอารมณ์ (emotional) การแบ่งปัน (sharing) ความกรุณา (generosity) ซึ่งมันนำไปสู่พฤติกรรมลักษณะอื่นนอกเหนือจากการแลกเปลี่ยนที่อยู่ภายใต้ความเห็นแก่ตัว (egoism) เช่น เรื่องของการให้ (gift) เป็นต้น

นอกเหนือจากนั้นเราต้องตระหนักถึงลักษณะของอัตบุคคลในภาวะหลังสมัยใหม่ (postmodern subject) ที่แหล่งที่มาของตัวตน (sources of self) เพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน จนทำให้เราไม่สามารถนิยามปัจเจกชนภายใต้บุคลิกภาพเดี่ยว (singular personality) ที่เสถียรได้ หากแต่ต้องมองว่าปัจเจกชนนั้นมีหลากหลายใบหน้า (multiple-selves) ตัวตนของเราที่คิดว่ามีหนึ่งเดียวนั้น แท้ที่จริงแล้วมันแตกกระจายเป็นชิ้น (fragmented subject) ตัวตนของเรานั้นมันเต็มไปด้วยความไม่คงเส้นคงวา (inconsistency) เพราะว่ามันเปรียบเสมือน “เรื่องเล่า” (narrative) ที่สามารถถูกสร้างสรรค์ใหม่ได้ทุกวัน

ในแง่ของการมองเศรษฐกิจในภาพรวม เมื่อปัจเจกชนที่เราพิจารณามาต่างก็มีหลากหลายใบหน้า และความไม่แน่นอน ไม่คงเส้นคงวา อีกทั้งยังมีแรงจูงใจอันหลากหลายนอกเหนือจากเรื่องความเห็นแก่ตัว ดังนั้นแล้วนักเศรษฐศาสตร์ควรจะเริ่มพิจารณาเศรษฐกิจในฐานะที่มันเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง บั่นป่วน เศรษฐกิจนั้นไม่ได้มีวิวัฒนาการที่เป็นเส้นตรงเหมือนที่พยายามนำเสนอผ่าน ทฤษฎีการเจริญเติบโต (growth theory) (หรือตามแนวคิดของ Marx) เศรษฐศาสตร์ควรจะหาทางหลุดพ้นจากระเบียบวิธีแบบดุลยภาพ (methodological equilibration) และการบูชาแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) และกลไกตลาด (market mechanism) ซึ่งเป็นคำอธิบายหลักไป แล้วพยายามมองระบบเศรษฐกิจด้วยความซับซ้อนยิ่งขึ้น ไม่ใช่พิจารณามันในฐานะที่เป็นสังคมแห่งการบริโภคที่ทุกคนต่างพากันสื่อสารและสร้างอัตลักษณ์ (identity) ตัวเองผ่าน “สัญญาณ” จากสินค้า และสัญญาณดังกล่าวได้ถูกหล่อหลอมเข้าไปเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างโลกทัศน์ให้แก่ปัจเจกชนอย่างไม่จบสิ้น นอกเหนือไปจากนั้น มิติเชิงอำนาจเป็นสิ่งที่เราไม่ควรมองข้ามไป ดังนั้นเราควรมองเศรษฐกิจในฐานะที่เป็น “สนามแห่งวาทกรรม” (discursive field) หรือ เศรษฐกิจที่เต็มไปด้วยเจตจำนงแห่งอำนาจ (will to power) ซึ่งเต็มไปด้วยปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจอันหลากหลาย เป็นเรื่องของการช่วงชิงวาทกรรม เป็นเรื่องของการให้ ความรุนแรง การแบ่งปัน ความกรุณาปราณี ฯลฯ เศรษฐศาสตร์ควรมองหาทางสร้างนิยามของตนใหม่ โดยที่ไม่ได้อิงอยู่กับลักษณะความมีเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว นั่นไม่ได้หมายความว่าโครงการความมีเหตุผลทั้งหมดจะต้องถูกยกเลิกไป หากแต่ในการเขียนของนักเศรษฐศาสตร์จำเป็นที่จะต้องตระหนักถึงสิ่งที่เป็นแบบจำลองอันราบเรียบได้เก็บกดปิดทับเอาไว้ และเผยให้เห็นจุดว่าสิ่งใด (ซึ่งไม่ต้องเป็นปัจจัยในเชิงวิชาการเสมอไป) เป็นตัวกำหนดแบบแผนความพอใจในการเลือกใช้ทฤษฎี หรือวิธีวิทยาของตนเอง นอกเหนือไปจากนี้นักเศรษฐศาสตร์ควรจะเปิดกว้างคำอธิบายของตนให้หลากหลาย เช่น การพิจารณาพฤติกรรมบริโภคในเชิงวัฒนธรรมภายใต้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (ดังที่ผู้เขียนได้

นำเสนอผ่านการบริโภคเชิงสัญญะในบทที่สี่) มากกว่าจะยึดติดอยู่กับแบบจำลองที่เป็นแบบแผนอย่างถอนตัวไม่ขึ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเราสามารถสรุปออกมาได้ดังนี้

1. เศรษฐศาสตร์ต้องเพิ่มความเป็น "บริบทนิยม" (contextualism) ให้แก่ตนเอง โดยมองปัจเจกชนในฐานะ "ผู้ที่ถูกกำหนด" เป็นผลผลิตจากโครงสร้างทาง ภาษา/สังคม/วัฒนธรรม หรือเป็นผลผลิตของ "วาทกรรม" นอกเหนือจากวาทกรรมที่มีอยู่แล้วซึ่งมองปัจเจกชนในฐานะ "เป็นผู้กำหนด" ที่มีความเป็นนายของตัวเองและตัดสินใจภายใต้ความมีเหตุผล โดยมุมมองทั้งสองควรจะเสริมเติมต่อกันและกันมากกว่าที่จะพิจารณาไปทางใดทางหนึ่งอย่างสุดขั้ว
2. วิชาเศรษฐศาสตร์ไม่ควรลืมนำหน่วยเศรษฐกิจก็อาศัยอยู่บนโลกหลังสมัยใหม่ ดังนั้น เศรษฐศาสตร์ควรตระหนักถึงความหลากหลายที่ดำรงอยู่ พยายามสร้างสรรค์เรื่องราวของหน่วยเศรษฐกิจให้มีความเป็นพหุนิยมมากขึ้น มากกว่าที่จะนิยามปัจเจกภายใต้บุคลิกภาพเดียว ที่มีความมีเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว
3. เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเศรษฐศาสตร์ควรเปลี่ยนแปลงข้อสมมติของจนให้มีความเชื่อมโยงกับพฤติกรรมรูปแบบอื่นมากขึ้น (มิใช่แค่การตัดแปลงข้อสมมติให้อยู่ในกรอบของ bounded rationality แล้วถือว่าการเสร็จสิ้นภารกิจ) โดยคำนึงถึงลักษณะทางอารมณ์ การแบ่งปัน ซึ่งนำไปสู่ การให้ (gift) การคำนึงถึงผู้อื่น (altruism) ฯลฯ
4. การพิจารณาความเป็นจริงของเศรษฐศาสตร์ควรจะเปิดกว้างกว่าที่เป็นอยู่ โดยตระหนักถึงความซับซ้อน หลากหลาย ไม่แน่นอน หรือแม้กระทั่ง ความยุ่งเหยิง บั่นป่วน ความรุนแรง ซึ่งมันไม่ใช่แค่เรื่องของการทำให้ทุกความสัมพันธ์ในทุกบริบทของสังคมกลายเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันเหมือนดังนิยายของเศรษฐศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้นตลาดยังไม่ใช่ที่สำหรับแลกเปลี่ยนอย่างเดียว หากแต่มันเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ปัจเจกชนด้วย อีกทั้งเศรษฐศาสตร์ควรหันมองถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏอยู่ในตลาด ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลลัพธ์ในเชิงเศรษฐกิจทั้งสิ้น
5. สุดท้ายเป็นเรื่องทำที่ของนักเศรษฐศาสตร์ที่ควรสร้างองค์ความรู้ด้วยความถ่อมตัว ไม่สถาปนาความเบ็ดเสร็จใดๆ ร่างของหน่วยเศรษฐกิจที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นร่างที่อยู่ยืนยงคงกระพันเหนือกาลเวลาหากแต่เป็นร่างสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่างๆ เป็นร่างที่ไม่ถาวร และสามารถดับสลายได้ตลอดเวลา

การนำเอาแนวคิดหลังสมัยใหม่เข้ามากวัดแกว่งห้วงความคิดทางเศรษฐศาสตร์นั้นถือเป็นทางเลือกใหม่ที่จะพาเราไปสู่การละลายหน่วยเศรษฐกิจที่มีความแข็งแกร่ง ซึ่งที่ผ่านมาเป็นการสรุปรวบยอดความคิดของผู้เขียนที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ อย่างไรก็ตามเมื่อใช้คำว่าสรุปรวบยอดก็อดคิดไม่ได้ว่ามันจะขัดแย้งกับแนวคิดหลังสมัยใหม่อันเป็นสิ่งที่พยายามนำมาสู่เศรษฐศาสตร์ในงานชิ้นนี้ ดังนั้นผู้เขียนคิดว่ามันจำเป็นต้องชี้แจงจุดยืนบางประการก่อน กล่าวคืองานชิ้นนี้ได้เขียนขึ้นจากมุมมองของความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์และวิธีการศึกษาที่ชัดเจน มีการจัดหมวดหมู่ แบ่งขั้นตอนอย่างเป็นลำดับ ท้ายที่สุดมันก็นำมาสู่ข้อสรุปที่แสดงถึงความคิดเบ็ดเสร็จชุดหนึ่ง (โดยพยายามอ้างถึงความไม่เบ็ดเสร็จ?) ที่พยายามถอดอ้างความจริง อีกทั้งยังยึดยึดมั่นไปสู่ผู้อ่าน โดยใช้กลยุทธ์การเขียนเชิงวิชาการเพื่อสร้างความ "ขลัง" และ "ความน่าเชื่อถือ" ให้ผู้คนคล้อยตาม ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นบุคลิกของความเป็นสมัยใหม่ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่าความเป็นสมัยใหม่ในที่นี้เป็นสมัยใหม่ที่พยายามจะทำลายตัวเองด้วยการนำแนวคิดหลังสมัยใหม่เข้ามาเพื่อช่วยเปิดมุมมองให้แก่สาขาวิชาที่ศึกษาอยู่ โดยที่ไม่มีมุมมองต่อต้านความเป็นสมัยใหม่ของเศรษฐศาสตร์อย่างสุดขั้ว หากแต่เป็นการใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือวิพากษ์เพื่อนำเสนอทิศทางบางประการที่ต่างออกไปจากกระแสหลักที่ได้ครอบงำแวดวงเศรษฐศาสตร์อยู่ทั่วทุกหัวระแหง

ท่ามกลางกระแสของวาทกรรมหลากหลายที่ต่างถอดอ้างถึง "ความจริง" เศรษฐศาสตร์เองก็เป็นเพียงหนึ่งในกระแสวาทกรรมที่พยายามสถาปนา "ความจริง" ของพฤติกรรมมนุษย์และปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเราคงไม่สามารถบอกได้ว่าของใคร "จริง" กว่ากัน แต่สิ่งที่ผู้เขียนรู้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ มันคงถึงเวลาแล้วที่เราควรจะนำพาจิตแห่งหลังสมัยใหม่เข้ามาถกเถียงความเป็นวาทกรรมสมัยใหม่ (modernist discourse) ของเศรษฐศาสตร์ เพื่อ "รื้อ" ความเป็นเบ็ดเสร็จหนึ่งเดียวทิ้งไป และ "สร้าง" ทิศทางใหม่บางประการอันจะนำไปสู่การเปิดมุมมองให้แก่เศรษฐศาสตร์ในการหัดสร้าง "เรื่องเล่า" (narrative) ให้มีความหลากหลายมากกว่าแบบแผนที่ตนเองยึดถืออยู่อย่างเคร่งครัด เปิดกว้างต่อคำอธิบายอื่นๆที่แตกต่าง (ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นมุมมองใหม่ๆเสมอ หากแต่เป็นสิ่งที่เศรษฐศาสตร์อาจจะหลงลืมหรือไม่เคยให้ความสนใจมันเลยต่างหาก) เพื่อให้ก้าวทันโลกหลังสมัยใหม่อันยุ่งเหยิงนี้.....